EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

22.12.2023 EOAK/6357/2022

[redacted]

Viite: 24.10.2022 vireille tullut kantelu

ASIA: Reseptilääkkeiden käsittely käräjäoikeuden turvatarkastuksessa

1 KANTELU

[redacted] (jälj. kantelija) arvosteli Helsingin Sanomista saamiensa tietojen perusteella sitä, että Helsingin käräjäoikeuden turvatarkastuksessa oikeustaloon tulevilta henkilöiltä otetaan pois lääkärin määräämiä reseptilääkkeitä. Kantelijan mielestä reseptilääkkeiden ottaminen pois ihmiseltä on terveyden vaarantamista ja myös psyykkistä pahoinpitelyä. Turvatarkastaja ei voi tietää, mikä lääke on henkilölle välttämätön ja mikä ei. Kantelijan mielestä oli perusteetonta väittää, että reseptilääke voisi vaarantaa turvallisuuden. Pikemminkin juuri reseptilääkkeen pois ottaminen saattoi vaarantaa turvallisuuden ja järjestyksen.

2 SELVITYKSET

Kantelun johdosta hankittiin seuraavat asiakirjat:

- Helsingin käräjäoikeuden laamannin lausunto 12.5.2023 ja sitä täydentävä sähköpostiviesti 21.11.2023,
- Helsingin käräjäoikeuden turvatarkastuksia ohjaavan ja valvovan tarkastajan antama selvitys,
- Helsingin käräjäoikeuden laamannin aikaisemman asian yhteydessä 30.12.2011 antama lausunto,
- Helsingin käräjäoikeuden turvatarkastussuunnitelma 14.3.2019 ja
- Helsingin käräjäoikeuden turvallisuuspalveluja koskeva hankintasopimus 9.10.2017 liitteineen.

3 RATKAISU

3.1 Sovellettavat säännökset ja aikaisempi ratkaisuni

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain (1121/1999, jäljempänä Turvatarkastuslain) 5 § kuuluu seuraavasti:

> "Turvatarkastajalla on oikeus metallinilmaisinta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen tarkastaa tuomioistuimeen saapuva tai siellä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan esinettä tai ainetta, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle tai jota voidaan käyttää omaisuuden vahingoittamiseen. Turvatarkastajalla on oikeus tarkastaa henkilön mukana olevat tavarat myös muulla tavoin. Jos on perusteltua aihetta epäillä, että henkilöllä on mukanaan edellä tarkoitettu esine tai aine, henkilö voidaan tarkastaa esineen tai aineen löytämiseksi.
>
> Turvatarkastajalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty esine tai aine, jota tarkoitetaan 1 momentissa tai jonka hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty.
>
> Turvatarkastajalla on myös oikeus 1 momentissa säädetyin tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole kuva- ja äänitallennetta katsoessaan mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline kuva- ja äänitallenteen katsomisen ajaksi. (28.1.2022/101[1])
>
> Pois otetut esineet ja aineet on luovutettava poliisille tai, jollei siihen ole lain mukaan estettä, palautettava tarkastetulle henkilölle takaisin hänen poistuessaan tuomioistuimesta."

Olen 11.5.2011 antamassani ratkaisussa (Dnro 4250/4/09) todennut turvatarkastuslain 5 §:n tulkinnasta ja lain esitöistä seuraavaa:

> "**Laki, sitä koskeva hallituksen esitys** HE 3/1999 tahi siitä annettu lakivaliokunnan mietintö LaVM 6/1999 tai perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 2/1999 eivät anna yksityiskohtaista vastausta siihen, millaisia aineita on pidettävä 5 §:ssä tarkoitetulla tavalla vaarallisina tai kiellettyinä. Laki ei suoraan vastaa siihen, onko aineen vaarallisuutta arvioitava yksinomaan oikeussalin tai tuomioistuimen tilojen ja niissä oleskelevien ihmisten kannalta, vai laajemmin esimerkiksi niin, että huomioon otettaisiin mahdollisuus vaaran aiheutumisesta tutkintavankilassa tai muuten muissa kuin tuomioistuimen välittömän vastuun piiriin kuuluvissa tiloissa. Lailla kielletyn aineen käsitesisältöä ei lähemmin avata lain esitöissä.
>
> Turvatarkastuslailla tarkoitettiin antaa oikeudellinen perusta tuomioistuimissa järjestettäville turvatarkastuksille sekä lisätä turvallisuutta ja järjestystä tuomioistuimissa. Turvatarkastusten järjestäminen ja se,

[1] Lailla 101/2022 lisätty 3 momentti tulee voimaan lailla säädettävänä ajankohtana.

missä laajuudessa niitä järjestetään, jätettiin tuomioistuimen harkintaan. Laki on yleinen ja se koskee kaikkia tuomioistuimia.

Lain lakivaliokuntakäsittelyssä (LaVM 6/1999 vp) täsmennettiin ehdotuksen tuomioistuin-sanaa: termillä tarkoitetaan ennen muuta sitä tuomioistuinrakennusta, jossa tuomioistuin toimii, mutta myös sellaisia tiloja, joissa tuomioistuin saattaa poikkeuksellisesti kokoontua. Lakivaliokunta totesi myöhemmässä mietintönsä asiayhteydessä nimenomaisesti, että laki koskee pelkästään tuomioistuimia.

On nähdäkseni varsin selvää, että turvatarkastuslain mukaisella vaarallisella esineellä tai aineella viitataan nimenomaan turvallisuustekijöihin tuomioistuimen omissa ja sen välittömästi käyttämissä muissa tiloissa. En näe, että tuomioistuimen turvatarkastustoimenpiteitä olisi tarkoitettu suoritettavan siinä tarkoituksessa, että näin voitaisiin torjua esimerkiksi vaarallisten aineiden kulkeutumista tutkintavankiloihin tai poliisivankiloihin. Tutkintavankilat ja poliisivankilat vastaavat turvallisuudesta itsenäisesti omin toimenpitein.

Turvatarkastuslain 5 §:n 2 momentissa tarkoitettu kielletyn aineen käsite on vaikeatulkintainen. Sen jälkeen, kun hallituksen esityksessä (HE 3/1999 vp) mainitaan esineet ja aineet, jonka hallussapito on kielletty, todetaan vain seuraava: `Henkilöltä voitaisiin ottaa pois esimerkiksi ampuma-aseet, räjähdysaineet ja teräaseet sekä muut vastaavat esineet ja aineet kuten lyömäaseet. Myös asejäljitelmät voitaisiin ottaa pois, koska niillä uhaten voidaan vaarantaa turvallisuutta ja järjestystä.´

Hallituksen esityksessä vaarallisena aineena toisin sanoen mainitaan ainoastaan räjähdysaineet ja vastaavat aineet. Perustuslakivaliokunta ei puuttunut mainittuun lainkohtaan.

Lakivaliokunta totesi säännöksen osalta (LaVM 6/1999 vp) seuraavaa: `Turvatarkastuksessa tarkoituksena on hakea vaarallisia esineitä ja aineita. Momenttiin sisältyy kuitenkin myös säännös siitä, että jos samalla löytyy kiellettyjä, mutta turvallisuuden kannalta ei vaarallisia aineita, turvatarkastaja saa ottaa ne tarkastettavalta henkilöltä pois. Pykälän systematiikan kannalta säännös on väärässä kohdassa. Vaikka kielletyt aineet saa ottaa henkilöltä pois, turvatarkastusta ei toimiteta sellaisten aineiden etsimiseksi. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa tämän säännöksen siirtämistä pykälän 2 momenttiin.´

Lakivaliokunta puuttui siis säännöksen rakenteeseen korostaen sitä, että turvatarkastuksen tarkoituksena on vaarallisten esineiden ja aineiden valvonta. Turvatarkastusta ei mietinnön mukaan suoriteta kiellettyjen aineiden etsimiseksi. Jos sellaisia kuitenkin havaitaan, voidaan ne ottaa pois. Lakivaliokuntakaan ei käsitellyt yksityiskohtaisesti sitä, mitä laissa kielletyillä aineilla lähemmin tarkoitetaan.

Aine, jonka hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty, siis mainitaan vasta turvatarkastuslain 5 §:n 2 momentissa. Maininta kielletyistä aineista laajentaa merkittävästi lain soveltamisalaa siihen nähden, millaisten kohteiden etsimiseksi voidaan 1 momentin mukaan suorittaa aktiivisia toimenpiteitä. Kantelijan mukaan hänelle olisi kerrottu turvatarkastuspisteessä seuraavana päivänä, että käräjäoikeus jopa tekee havaitsemistaan kielletyistä aineista

ilmoituksen poliisille. Selvityksenantajat eivät ottaneet kantaa asian tähän puoleen.

Johtoa kysymykseen kielletystä aineesta voidaan saada järjestyslaista (612/2003). Järjestyslain 10 §:ssä on yleisiä paikkoja (jollaiseksi luetaan yleisölle avoin rakennus tai virasto) koskeva hallussapitokielto, joka koskee muun muassa syövyttäviä sekä toisen vakavaan vahingoittamiseen taikka lamauttamiseen soveltuvia aineita. Säännöksen esitöissä (HE 20/2002 vp 40–41) tällaisiksi aineiksi yksilöidään syövyttävät, myrkylliset ja lamauttavat aineet. Säännös on rajattu sellaisiin aineisiin, joilla voidaan vahingoittaa toista vakavasti. Hallintovaliokunta piti järjestyslain mainittua säännöstä kasuistisena ja korosti sitä, että järjestyslain toimivuutta on tarkoin seurattava (HaVM 28/2002 vp s. 10).

Kiellettyjen esineiden ja aineiden käsitesisältö määriteltiin vastaavalla tavalla myös turvatoimista eduskunnassa annetussa laissa (364/2008) ja sitä koskevassa lakialoitteessa (LA 5/2008 vp) samoin kuin poliisilakiin vuonna 2005 otetuissa turvatarkastusta koskevissa säännöksissä (HE 266/2004 vp s. 20; poliisilain 22 b–f §; 525/2005) ja vuonna 2010 hyväksytyssä uuden poliisilain säännöksissä (HE 224/2010 vp s. 22 ja 63 ja HaVM 42/2010 vp s. 9)."

Turvatarkastuslain 5 §:n uuden 3 momentin säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 133/2021 vp, s 89) on todettu, ettei 5 §:n 1 momentissa mainittujen esineiden tai aineiden tuomista tuomioistuimen tiloihin voida pitää milloinkaan perusteltuna.

3.2 Lääkkeitä koskevat Helsingin käräjäoikeuden turvatarkastuskäytännöt ja -ohjeet

Saadun selvityksen mukaan Helsingin käräjäoikeuden tiloihin tulevan asiakkaan hallusta tavatut alkoholijuomat tai sellaiset lääkkeet ja muut valmisteet, joita voidaan käyttää päihtymistarkoituksessa, voidaan ottaa turvatarkastajien haltuun. Käräjäoikeudessa lähdetään ilmeisesti siitä, että tällaisten aineiden käytöstä saattaa aiheutua päihtymykseen liittyvää häiriökäyttäytymistä ja siten vaaraa turvallisuudelle ja järjestykselle oikeustalossa yleisesti ja erityisesti istunnoissa.

Helsingin käräjäoikeuden 14.3.2019 laaditun turvatarkastussuunnitelman 5 kohdan mukaan pois otettaviin aineisiin kuuluvat muun muassa:

- alkoholijuomat
- tunnistamattomat epäilyttävät aineet
- huumausaineet
- huumaavat lääkkeet
- dopingaineet

Turvatarkastussuunnitelmassa dopingaineilla tarkoitettaneen aineita, jotka on lueteltu valtioneuvoston asetuksessa (705/2002) rikoslain 44 luvun 16 §:n 1 momentissa tarkoitetuista dopingaineista. Mainittu asetus on turvatarkastussuunnitelman liitteenä. Turvatarkastussuunnitelman liitteenä on myös lääkelaitoksen vahvistama luettelo pkv-

valmisteista sekä huumausaineita ja psykotrooppisia aineita sisältävistä lääkevalmisteista.

Turvatarkastussuunnitelman kohdassa 6 todetaan lääkkeistä seuraavaa:

> "**Turvatarkastuksessa tavatut, huumaaviksi luokiteltavat reseptilääkkeet**, joille ei ole esittää reseptiä, takavarikoidaan. Hyvin pienet määrät huumaaviksi luokiteltavia aineita (esim. 1–2 käyttöannosta huumaaviksi luokiteltuja reseptilääkkeitä) voidaan takavarikoida myöhemmin poliisille luovutettavaksi, kuitenkin huomioiden, että erittäin voimakkaista PKV-lääkkeistä tulee ilmoittaa poliisille jo pienemmätkin määrät. Suuremmista määristä ja erityisen voimakkaista huumaavaksi luokiteltavista lääkkeistä ja lääkeaineista ollaan yhteydessä Helsingin poliisiin, ja sovitaan henkilön kiinniottamisesta istunnon päätyttyä.
>
> Turvatarkastuksessa tavatut huumaavaksi luokiteltavat reseptilääkkeet, joille asiakkaalta löytyy resepti, tai jotka voidaan muutoin osoittaa kuuluvan tarkastuksen kohteelle (esimerkiksi alkuperäispakkaus, josta käy ilmi kenelle lääkeaine on apteekista luovutettu), otetaan asioinnin ajaksi säilöön. Säilöön otetuista aineista ja esineistä tehdään asiakkaalle kuitti, jota vastaan asiakas voi oikeustalolta poistuessaan noutaa tavaransa vartijoilta.
>
> Pienet määrät (reseptin mukainen 1 kerta-annos) voidaan jättää asiakkaan haltuun. Suuremmat määrät otetaan säilöön ja asiakas voi tarvittaessa käydä kuittia vastaan noutamassa valvomosta lisäannoksen.
>
> **Takavarikointi ei koske reseptivapaita itsehoitovalmisteita.**"

Helsingin käräjäoikeudessa on turvatarkastusten yhteydessä otettu lääkeaineita säilöön väliaikaisesti tai pysyvästi 306 kertaa vuonna 2021 ja 469 kertaa vuonna 2022. Huumausaineiksi luokiteltavia lääkeaineita, joihin henkilöllä ei ole lääkärinmääräystä, ei luovuteta turvatarkastuksen jälkeen takaisin vaan ne toimitetaan poliisille.

Helsingin käräjäoikeuden tarkastajan antaman selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että turvatarkastuslain 5 §:n 4 momentissa pois otetun esineen tai aineen palauttamisen estettä kuvaavaa ilmaisua, "**jollei** siihen ole lain mukaan estettä", on tulkittu niin, että rikoslaissa tarkoitettuja huumausaineita tai dopingaineita, mukaan lukien sellaiset huumausaineiksi luettavat lääkkeet, joiden hankkimiseen henkilöllä ei ole ollut lääkärin antamaa reseptiä, ei voida palauttaa asiakkaalle.

3.3 Kysymyksenasettelu

Olen edellä mainitussa 11.5.2011 antamassani ratkaisussa päätynyt siihen, ettei lääkkeiden poisottaminen Helsingin käräjäoikeuden turvatarkastuksessa ollut lainvastaista, mikäli kysymys oli huumausaineiksi luettavista lääkkeistä, joihin henkilöllä ei ollut lääkärin antamaa lääkemääräystä. Kysymys oli siis aineesta, jonka hallussapito oli kyseiselle henkilölle kiellettyä. Tältä osin minulla ei ole aihetta uudenlaisiin johtopäätöksiin.

Sen sijaan en ole aikaisemmassa ratkaisussani ottanut kantaa siihen, voidaanko sellaiset huumausaineiksi luettavat lääkkeet, joihin henkilöllä on asianmukainen lääkemääräys, ja joiden hallussapito ei sen vuoksi ole kiellettyä, ottaa istunnon ajaksi kuittia vastaan säilöön edellä selostetun turvatarkastussuunnitelman kohdassa 6 selostetuin tavoin.

Kantelun johdosta minun on nyt uutena kysymyksenä arvioitava, voidaanko huumausaineiksi luokiteltavia lääkeaineita, joihin henkilöllä on asianmukainen lääkemääräys, tai dopingaineita, joiden hallussapitoa omaan käyttöön ei ole kielletty, pitää turvatarkastuslaissa tarkoitettuina aineina, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle esimerkiksi sillä perusteella, että aineen väärinkäyttö saattaa aiheuttaa päihtymystä ja siihen liittyviä käytöshäiriöitä.

Vaikka kantelussa on kysymys vain lääkkeistä, on tässä yhteydessä johdonmukaisuuden vuoksi pohdittava myös, voidaanko laillisesti hallussa pidettyä alkoholijuomaa[2] pitää turvatarkastuslaissa tarkoitettuna aineena, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle.

3.4 Turvatarkastuskäytäntöjen oikeudellinen arviointi

3.4.1 Asian arviointiin liittyvät perusoikeussäännökset

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 2/1999 vp). Perustuslakivaliokunta on hallituksen esityksestä antamassaan lausunnossa ja eräissä muissakin asiayhteyksissä katsonut turvatarkastuksen metallinpaljastinta tai muuta sellaista laitetta käyttäen vain vähäiseksi henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumiseksi ja perusoikeussuojan kannalta ongelmattomaksi järjestelyksi (PeVL 16/2004 vp s. 5 ja PeVM 3/2008 vp s. 4). Perustuslakivaliokunnan lausunnoissa ei kuitenkaan toistaiseksi ole arvioitu turvatarkastusten perusoikeusulottuvuuksia esimerkiksi lääkkeisiin ja terveystietoihin liittyvän yksityisyyden suojan kannalta.

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista vies-

[2] Lasista pulloa voidaan rikkoutuneena käyttää teräaseeseen rinnastuvana aseena, mutta esimerkiksi muovista pulloa ei sinänsä voitane pitää vaarallisena esineenä.

tin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Terveystietojen salassa pidettävyydestä on säädetty viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 25 kohdassa.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi 1 mom.). Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla (2 mom.).

Perustuslain 21 §:n 2 momentin nojalla käsittelyn julkisuus tuomioistuimissa siis turvataan lailla. Oikeudenkäynnin julkisuuden turvaamisen eräs lähtökohta on, että oikeutta olla läsnä ja seurata oikeudenkäynnin kulkua ei saa rajoittaa. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 14 §:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä, jollei mainitussa laissa tai muussa laissa toisin säädetä.

Asian arviointiin liittyy myös julkisen vallan velvollisuus huolehtia perustuslain 7 §:n 1 momentissa perusoikeutena suojatun henkilökohtaisen turvallisuuden toteutumisesta.

3.4.2 Huumausaineiksi luokiteltavat lääkkeet

Rikoslain 50 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan huumausaineena pidetään huumausainelaissa tarkoitettua huumausainetta. Huumausainelain 3 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan huumausaineella tarkoitetaan muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien vuoden 1961 huumausaineyleissopimuksen ja psykotrooppisia aineita koskevan vuoden 1971 yleissopimuksen listoihin kuuluvia aineita ja valmisteita.

Huumausainelain 5 §:ssä säädetään muun muassa huumausaineiden hallussapitoa koskevasta yleiskiellosta, josta kuitenkin voidaan poiketa lääkinnällisissä, tutkimuksellisissa ja valvonnallisissa sekä teollisen käytön tarkoituksissa siten kuin niistä erikseen huumausainelaissa tai muussa laissa säädetään.

Huumausaineet on lueteltu valtioneuvoston asetuksessa huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista annetun asetuksen 543/2008 liitteissä I-V. Huumausaineena pidettävä lääke sisältää huumausaineluettelossa mainittua ainetta. Huumausaineluettelot ovat sosiaali- ja terveysministeriön päätöksissä ja asetuksissa huumausaineista ja huumausaineen valmistuksessa käytettävistä aineista (1709/1993, 704/1996, 1098/1999, 882/2000, 983/2001, 201/2001 ja 1231/2003).

Huumausaineen laiton hallussapito voi tulla rangaistavaksi joko rikoslain 50 luvun 1 §:n huumausainerikoksena tai 2 a §:n huumausaineen käyttörikoksena. Teko jää käyttörikoksen tunnusmerkistön piiriin, jos ainetta on pidetty hallussa omaa käyttöä varten ja huumausainetta on samalla ollut vain vähäinen määrä.

Huumausaineen käyttörikoksen ohjeellista rangaistustaulukointia varten eräät yleisimmät huumausaineet ja niitä sisältävät lääkkeet on jaoteltu kolmeen luokkaan vaarallisuutensa perusteella (ks. esim. THL 1876/4.00.00/2017).

Reseptilääkkeen hankinnan tulee perustua lääkkeen määräämiseen oikeutetun henkilön antamaan lääkemääräykseen. Huumausainetta sisältävän lääkkeen hallussapito ei ole kiellettyä, mikäli siihen on asianmukainen lääkemääräys. Lääkemääräyksellä eli reseptillä tarkoitetaan lääkärin tai hammaslääkärin antamaa määräystä, jonka perusteella apteekki toimittaa potilaalle lääkkeen. Virhe tai puute vaadittavissa asiakirjoissa taikka niiden esittämisessä ei kuitenkaan välttämättä oikeuta pitämään hallussapitoa kiellettynä, jos henkilö on lääkemääräyksen perusteella oikeutettu pitämään hallussaan huumausaineita sisältäviä lääkevalmisteita, vaikka lääkemääräystä ei voitaisikaan tilanteessa esittää (ks. KKO 2013:12, kohta 18).

3.4.3 Dopingaineet

Dopingrikokseen syyllistyy rikoslain 44 luvun 6 §:n mukaan se, joka laittomasti valmistaa, tuo maahan, myy, välittää, luovuttaa tai muulla tavoin levittää dopingainetta. Myös yritys on rangaistava. Dopingrikoksesta tuomitaan myös se, joka pitää hallussaan dopingainetta todennäköisesti tarkoituksenaan levittää sitä laittomasti. Sen sijaan dopingaineiden käyttöä ja hallussapitoa omaan käyttöön ei ole säädetty rikoslaissa rangaistavaksi (ks. HE 17/2001 vp, s 22).

Rikoslaissa dopingaineiksi luokitellaan aineet, joilla on todettu lääketieteellinen terveysriski, esimerkiksi synteettiset anaboliset steroidit. Dopingrikoksia koskevalla rikosoikeudellisella sääntelyllä suojellaan yleistä terveyttä. Rikosoikeudellinen sääntely perustuu kilpaurheilun dopingkontrollista ja kilpailukieltojärjestelmästä poikkeavaan dopingaineiden määrittelyyn. Urheilun dopingsäännöillä turvataan terveyden ohella ensisijaisesti kilpaurheilun reiluutta ja rehellisyyttä. Kyse on eettisestä sääntelystä. Rikosoikeudellisen normiston tavoitteena ei ole kilpaurheilun puhtaus tai reiluus, vaan terveysriskien ehkäisy yhteiskunnassa. Urheilussa kielletyt aineet on määritelty huomattavasti laajemmin kuin rikoslaissa (ks. Dopingaineryhmät ja -aineet 2023).

Silloin, kun näyttö esirikoksesta ja tahallisuudesta (salakuljetuksesta ja siitä, että henkilö on tiennyt aineen salakuljettamalla maahan tuoduksi) on selvä — esimerkiksi aineen ulkomainen alkuperä ilmenee suoraan pakkauksesta — dopingaineiden hallussapitoon on voitu soveltaa rikoslain laittomaan tuontitavaraan ryhtymistä koskevia sään-

nöksiä (KKO 2001:97). Vaativien rikosoikeudellisten arviointien tekeminen ei kuitenkaan nähdäkseni voi kuulua turvatarkastajille.

3.4.4 Alkoholijuomat

Alkoholilain 5 §:n 2 momentin mukaan väkiviinaa ei saa pitää hallussa ilman lupaa. Saman lain 83 §:n mukaan alkoholijuomaa ei saa pitää hallussa, jos se ei ole laillisesti valmistettu tai maahantuotu. Henkilö, joka on 20 vuotta nuorempi, ei saa pitää hallussa väkevää alkoholijuomaa. Henkilö, joka on 18 vuotta nuorempi, ei saa pitää hallussa mietoa alkoholijuomaa. Muilta osin alkoholijuomien hallussapitoa omaan käyttöön ei ole kielletty jäljempänä selostettavia paikkoja ja tilanteita lukuun ottamatta.

3.4.5 Kannanotto

Turvatarkastuksessa tarkoituksena on etsiä vaarallisia esineitä ja aineita eikä kiellettyjä esineitä tai aineita. Turvatarkastusta ei turvatarkastuslain 5 §:n sanamuodon eikä esitöiden (LaVM 6/1999 vp[3], s. 4) mukaan suoriteta kiellettyjen aineiden etsimiseksi. Jos sellaisia kuitenkin havaitaan, nekin voidaan ottaa pois. Tiivistetysti voidaan siis todeta, että turvatarkastuksessa voidaan ottaa pois lääkkeitä ja muita aineita vain, jos

a) niillä voidaan **aiheuttaa vaaraa** turvallisuudelle ja järjestykselle tai

b) jos niiden **hallussapito** kyseisen henkilön kohdalla **on kiellettyä**.

Turvatarkastuslakia 1990-luvun lopussa säädettäessä ei mitä ilmeisemmin ole osattu arvioida, millaisiksi turvatarkastuskäytännöt saattavat kehittyä alkoholin, lääkkeiden ja dopingaineiden osalta. Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella näyttäisi siltä, että alkoholijuomiin ja huumausaineisiin liittyvät turvallisuusnäkökohdat eivät ainakaan nimenomaisesti ole nousseet lainvalmistelussa tai lain eduskuntakäsittelyssä esille.

Totean selvyyden vuoksi, että Helsingin käräjäoikeuden turvatarkastussuunnitelmassa esineiden ja aineiden ottamista pois on virheellisesti kutsuttu takavarikoinniksi. Kysymys ei ole pakkokeinolaissa tai muuallakaan lainsäädännössä tarkoitetusta takavarikosta, jonka voimassa pitämisestä viime kädessä päättää tuomioistuin, vaan ainoastaan esineiden ja aineiden tilapäisestä haltuun ottamisesta, joka myöhemmin saattaa johtaa poliisin suorittamaan takavarikointiin.

---

[3] LaVM 6/1999 vp, s. 4: "Turvatarkastuksessa tarkoituksena on hakea vaarallisia esineitä ja aineita. Momenttiin sisältyy kuitenkin myös säännös siitä, että jos samalla löytyy kiellettyjä, mutta turvallisuuden kannalta ei vaarallisia aineita, turvatarkastaja saa ottaa ne tarkastettavalta henkilöltä pois."

Alkoholijuomat

Alkoholin nauttiminen oikeustalon odotustiloissa rikosasian istunnon alkamista odoteltaessa ei ollut harvinaista ennen turvatarkastusten aloittamista. Mikäli istunnon aloittaminen viivästyi, saattoi käydä niinkin, että istuntoa ei voitu toimittaa, koska jutun asianosaiset, ja joskus todistajatkin, olivat vahvassa humalassa. Turvatarkastukset ovat vähentäneet alkoholiin liittyviä ongelmia.

Yleensä alkoholin käyttöön liittyviä järjestyshäiriöitä pyritään yhteiskunnassa torjumaan ennakolta rajoittamalla alkoholin käyttöä ja hallussapitoa tietyissä riskialttiiksi katsotuissa paikoissa ja tilanteissa. Alkoholijuomien hallussapidon katsotaan esimerkiksi monissa yleisötilaisuuksissa indikoivan tarkoitusta käyttää alkoholia.

Järjestyslain 4 §:n mukaan päihdyttävän aineen nauttiminen on kiellettyä yleisellä paikalla taajamassa, rajavartiolaissa tarkoitetulla rajanylityspaikalla ja julkisessa liikenteessä olevassa kulkuneuvossa. Kielto ei koske alkoholijuoman nauttimista puistossa tai muulla siihen verrattavalla yleisellä paikalla siten, että nauttiminen sekä siihen liittyvä oleskelu ja käyttäytyminen ei estä tai kohtuuttomasti vaikeuta muiden oikeutta käyttää paikkaa varsinaiseen tarkoitukseensa.

Alkoholilain 85 §:n mukaan alkoholijuoman nauttiminen on kielletty muun muassa kokoontumislaissa tarkoitetussa yleisötilaisuudessa. Poliisi voi, milloin yleinen järjestyksen ylläpitäminen niin vaatii, kieltää alkoholijuomien nauttimisen yleisellä paikalla. Järjestyksenvalvojalla on oikeus ottaa pois alkoholilain 85 §:n 1 momentin kieltoa rikkoneelta henkilöltä alkoholijuoma astioineen ja hävittää se todisteellisesti.

Kokoontumislain 23 §:n 3 momentin mukaan yleisen kokouksen tai yleisötilaisuuden järjestäjällä ja poliisilla on oikeus kieltää päihdyttävien aineiden hallussapito yleisessä kokouksessa tai yleisötilaisuudessa. Kiellon rikkominen on rangaistavaa kokoontumisrikkomuksena. Järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi yleisötilaisuuden tai yleisen kokouksen järjestäjällä ja poliisilla on myös oikeus määrätä järjestyksenvalvoja tarkastamaan tilaisuuden osanottajat ja näiden mukana olevat tavarat, jos tämä on tarpeen tilaisuuden erityisluonteen vuoksi tai on perusteltua aihetta epäillä, että tilaisuuteen osallistuvilla on hallussaan kiellettyjä esineitä tai aineita.

Turvatarkastuslain 5 § ei ole täsmällisyydeltään ja tarkkarajaisuudeltaan ongelmaton. Tästä huolimatta ja ottaen huomioon senkin, miten alkoholijuomien käyttöön ja sitä indikoivaan juomien hallussapitoon muualla lainsäädännössä ja muissa ihmisten julkista kokoontumista edellyttävissä asiayhteyksissä suhtaudutaan, en voi pitää lainvastaisena tulkintaa, jonka mukaan alkoholijuomia pidetään oikeustaloon tultaessa aineina, joiden käytöllä voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle.

Nähdäkseni perustuslain 21 §:n mukaiseen oikeuteen saada asiansa **käsitellyksi "asianmukaisesti" tuomioistuimessa kuuluu** järjestyksen säilyminen ja siten oikeudenkäynnin häiriötön kulku tuomioistuimessa. Alkoholijuomien pois ottamiseen ei myöskään liity ainakaan samanlaisia yksityisyyden suojaan liittyviä ongelmia kuin lääkkeisiin, eikä alkoholijuomien tuominen sisään oikeustaloon ole milloinkaan asiakkaan kannalta tarpeellista. Kysymys on myös oikeudenkäyntien julkisuuden turvaamisesta. Julkisen oikeudenkäynnin seuraamisen tulee olla turvallista ja häiriötöntä myös yleisön ja median edustajien näkökulmasta.

Huumausaineiksi luokiteltavat lääkkeet

Päädyttyäni siihen, että sinänsä laillisesti hallussa pidettyjen alkoholijuomien pois ottaminen oikeustalon turvatarkastuksessa on lainsoveltajan tulkintaharkintavallan puitteissa mahdollista, minun on seuraavaksi arvioitava, voidaanko samaan lopputulokseen päätyä myös laillisesti hallussa pidettyjen huumausaineiksi luettavien lääkkeiden osalta siten, että lääkkeet otetaan oikeustalossa asioinnin ajaksi säilöön.

Totean aluksi, että alkoholijuomia tai huumausaineita, saati huumausaineiksi luokiteltavia lääkeaineita, ei siis ole ainakaan nimenomaisesti käsitelty turvatarkastuslain esitöissä tai eduskuntakäsittelyssä. Lakia säädettäessä ei siten ole myöskään arvioitu lääkeaineiden tarkastamiseen liittyvän yksityisyyden (terveystietojen) suojan rajoittamisen välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta tuomioistuinten turvatarkastusten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Tiedossani ei ole, kuinka usein laillisesti hallussa pidettyjen huumausaineiksi luettavien lääkkeiden väärinkäytöstä on käytännössä aiheutunut vaaraa tai järjestyshäiriöitä tuomioistuimissa. Tällä tiedolla olisi merkitystä arvioitaessa lääkeaineiden pois ottamisen välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta. En kuitenkaan usko, että tällaiset tapaukset voisivat olla kovin yleisiä.

Vaikka alkoholin tuominen oikeustaloon ei ole milloinkaan asiakkaan kannalta tarpeellista, lääkärin määräämien nyt kysymyksessä olevien lääkkeiden osalta tilanne voi olla toinen. Esimerkiksi monet suhteellisen yleisesti ahdistuksen hoitoon käytettävät lääkärin määräämät lääkkeet kuten bentsodiatsepiinit luetaan huumausaineiksi. Tällaiset lääkkeet on saatettu määrätä oikeustaloon saapuvalle asiakkaalle esimerkiksi käytettäväksi **"tarvittaessa"** ahdistavissa tilanteissa, joita oikeudenkäynnitkin saattavat olla.

Jos henkilölle on määrätty edellä tarkoitettua lääkettä ja hänellä on oikeustaloon saavuttaessa mukana kyseistä lääkettä sisältävä pakkaus, turvatarkastaja olisi oikeutettu ottamaan pakkauksen säilöön oikeustalossa asioinnin ajaksi vain sillä perusteella, että se asiakkaan haltuun jätettynä voisi aiheuttaa turvatarkastuslain 5 §:ssä tarkoitetuin tavoin vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle. Käsitykseni mukaan laillisesti hallussa pidettyyn lääkepakkaukseen, vaikka siihen sisältyi-

sikin väärinkäytettynä päihdepotentiaalia[4], ei ilman lain säännösten nimenomaista tukea voida kytkeä samanlaista olettamaa turvallisuudelle ja järjestykselle aiheutuvasta mahdollisesta vaarasta kuin tilanteeseen, jossa henkilö yrittää tuoda oikeustaloon alkoholijuomia. Lääkärin määräämällä tavalla käytettyinä puheena olevien lääkkeiden ei voida katsoa aiheuttavan vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle, eikä toisaalta voida myöskään yleisesti olettaa, että lääkkeitä käytettäisiin muulla kuin lääkärin määräämällä tavalla.

Turvatarkastukset oikeustaloissa ovat varsinkin istuntopäivien aamuina usein ruuhkaisia ja jo käytännön syistä toiminnan turvatarkastuslinjalla täytyy olla kaavamaista. Menettelyn tulee toistua samanlaisena kaikkien kohdalla. Tarkastettavan henkilön taustalle tai ulkonäölle ei voida antaa erityistä merkitystä eikä turvatarkastajien koulutus välttämättä riittäisikään yksilöllisiin riskianalyyseihin eri henkilöiden kohdalla. Turvatarkastajille annettava laaja harkintavalta saattaisi myös vaarantaa turvatarkastuskäytännön yhtenäisyyden. Henkilön ulkoisten ominaisuuksien perusteella valikoituvaa yksilöllistä toimintatapaa voitaisiin perustellusti pitää myös kiellettynä profilointina ja yhdenvertaisuuden loukkauksena.

Kun oikeustaloon saapuvan henkilön hallusta löytyy huumausaineiksi luettavia lääkkeitä, menettelyn turvatarkastuksessa tulee siten henkilöstä riippumatta olla kaikille sama. Tällöin myös menettelyn perusteiden tulee olla yleistettävissä. Mikäli henkilöllä on tällaiseen lääkkeeseen resepti, mielestäni lääkettä ei voida yleisesti olettaa käytettävän päihdyttämistarkoituksessa, jolloin sen ei myöskään voida yleisesti olettaa aiheuttavan vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle.

Edellä esitetyn perusteella katson, että puheena olevien laillisesti henkilön hallussa olevien lääkkeiden pois ottaminen ei ole turvatarkastuslain 5 §:n mukaista. Menettely ei ole lain tavoitteiden toteuttamiseksi välttämätöntä ja oikeasuhtaista perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaisella tavalla.

Totean lopuksi, että pidän ylipäänsä ongelmallisena, että turvatarkastuksessa joudutaan käytännössä tarkastelemaan kaikkien oikeustaloon saapuvien henkilöiden hallussa havaittuja mitä tahansa lääkkeitä sen selvittämiseksi, onko kysymys huumausaineiksi luettavista lääkkeistä. Näin toimittaessa yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia terveystietoja tulee joka tapauksessa turvatarkastajien ja mahdollisesti myös muiden sivullisten tietoon. Systemaattinen kaikkien asiakkaiden lääkkeisiin kohdistuva tarkastelu on yleisenä toimintamallina perusoikeuksien rajoitusedellytysten kannalta hyvin ongelmallinen.

Dopingaineet

Edellä todettua vastaavasti turvatarkastuksessa voidaan ottaa pois dopingaineita vain, jos niillä voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle ja järjestykselle tai jos niiden hallussapito on kiellettyä.

[4] Ks. lääkkeiden väärinkäytöstä esim. KKO 2005:62.

Dopingaineet, joilla tässä yhteydessä tarkoitetaan esimerkiksi synteettisiä anabolisia steroideja ja muita rikoslaissa tarkoitettuja dopingaineita, poikkeavat luonteeltaan ja vaikutuksiltaan alkoholista ja huumausaineiksi luettavista lääkkeistä. Ne saattavat vaikuttaa myös henkilön käyttäytymiseen, mutta ne eivät ole päihteitä kuten alkoholi ja huumausaineet. Dopingaineiden hallussapito ei näin ollen voi aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle.

Koska hormonivalmisteiden tai useimpien muidenkaan rikoslaissa tai kilpaurheilussa kiellettyjen dopingaineiden hallussapito omaan käyttöön ei ole lainsäädännössä kiellettyä, en voi pitää dopingaineiden pois ottamista oikeustalon turvatarkastuksessa lainmukaisena menettelynä. Menettely voi olla laillinen vain, jos kysymys on sellaisesta dopingaineen määrästä, joka selvästi osoittaa levittämistarkoituksen, jolloin aineiden hallussapito voi rikoslain 44 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitetuin tavoin olla kiellettyä.

Selvää on, ettei turvatarkastajilla ole oikeutta puuttua pelkästään kilpaurheilun omilla säännöillä kiellettyihin dopingaineisiin, joihin kuuluu esimerkiksi astmalääkkeitä.

Tiedottaminen ja yksityisyyden suoja

Koska alkoholiin ja muihin päihdyttäviin aineisiin, mukaan lukien nyt kysymyksessä olevat lääkkeet, kiinnitetään ainakin Helsingin käräjäoikeuden turvatarkastuksissa huomiota tavalla, joka saattaa yllättää ainakin satunnaiset oikeustalossa kävijät, pidän tarpeellisena, että kutsujen ja haasteiden yhteydessä sekä käräjäoikeuden verkkosivuilla annetaan informaatiota esimerkiksi siitä, ettei alkoholia ole syytä pitää mukana oikeustaloon tultaessa ja että myös lääkkeiden tarkasteluun turvatarkastuksessa on syytä varautua. Kattavalla tiedottamisella voidaan vähentää kiusallisia ja mahdollisesti yksityisyyttä vaarantavia tilanteita turvatarkastuksissa.

Olen jo edellä mainitussa aikaisemmassa ratkaisussani pitänyt varsin selvänä, että mahdollisuus päästä seuraamaan julkista oikeudenkäyntiä ei saa edellyttää alistumista yksityisyyden suojan piiriin kuuluvien lääkkeitä koskevien tietojen joutumiselle ulkopuolisten tietoon. Myös turvatarkastuslain 3 §:n vähimmän haitan periaate edellyttää, että tarvittavat lääkkeisiin liittyvät tiedustelut suoritetaan tavalla, jossa tarkastuksessa esille tulevat tiedot eivät joudu ulkopuolisten ihmisten tietoon.

Jotta oikeustaloon tulevien tarkastettavien henkilöiden yksityisyyden suoja tulee otetuksi riittävästi huomioon, tulee tarkastettavalta jo hallinnon palveluperiaatteen mukaisesti tiedustella ennen esimerkiksi havaittuja lääkkeitä koskevaa kyselemistä hänen halukkuuttaan keskustelun suorittamiseen erillisessä tilassa ja joka tapauksessa varmistua, etteivät ulkopuoliset henkilöt näe esimerkiksi tarkastettavan lau-

kun sisältöä tai kuule yksityisyyden suojan piiriin kuuluvaa keskustelun sisältöä.

Totean lisäksi, että tuomioistuimen rakenteellisilla tilajärjestelyillä tai niiden puutteilla ei voida hyväksyttävästi perustella turvatarkastuksen suorittamista tavalla, joka loukkaa perustuslain 10 §:ssä turvattua yksityiselämän suojaa.

Hallituksen esitys turvatarkastuslain muuttamiseksi

Eduskunnassa käsitellään parhaillaan hallituksen esitystä (HE 63/2023 vp) turvatarkastuslain muuttamiseksi. Esityksessä ehdotetaan, että turvatarkastustoimenpiteet voitaisiin kohdistaa myös muiden oikeushallinnon viranomaisten kuin tuomioistuimien asiakkaisiin silloin, kun näillä viranomaisilla on yhteinen sisäänkäynti tai yhteinen asiakaspalvelualue tuomioistuimen kanssa. Lisäksi ehdotetaan täsmennyksiä turvatarkastajan kelpoisuuteen, turvatarkastajaksi hyväksymiseen ja hyväksymisen peruuttamiseen sekä turvatarkastajana toimivan henkilön virkavastuuseen ja toimivaltaan.

Olen lakivaliokunnalle antamissani mainittua hallituksen esitystä koskeneissa lausunnoissa kiinnittänyt valiokunnan huomiota tässä päätöksessäni todettuihin seikkoihin, joiden ongelmallisuus erityisesti lääkkeiden tarkastelun osalta korostuu, mikäli turvatarkastuksia ryhdytään suorittamaan esitetyin tavoin myös esimerkiksi edunvalvonnan ja velkaneuvonnan asiakkaille. Tavanomaiseen virastoasiointiin ei välttämättä liity sellaisia turvallisuusnäkökohtia ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseen liittyviä näkökohtia, jotka toimenpiteiden välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden edellyttämällä tavalla puoltaisivat yhtä tuntuvia perusoikeuksiin kajoavia turvatoimia kuin tuomioistumissa.

Saamieni tietojen mukaan lakivaliokunta on 22.11.2023 päättänyt pyytää edellä mainitusta hallituksen esityksestä perustuslakivaliokunnan lausunnon. Asian käsittely perustuslakivaliokunnassa on kesken.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4.5 esittämäni käsitykset laillisesti hallussa pidettyjen lääkärin määräämien huumausaineiksi luokiteltavien lääkkeiden ja dopingaineiden pois ottamisen lainvastaisuudesta tuomioistuimen turvatarkastuksessa Helsingin käräjäoikeuden tietoon.

Lisäksi kiinnitän käräjäoikeuden huomiota turvatarkastuksesta asiakkaille annettavaan riittävään informaatioon, sekä yksityisyyden suojan turvaamiseen turvatarkastuksissa.

Näissä tarkoituksissa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Helsingin käräjäoikeuden laamannille.

Ilmoitan ratkaisustani myös Tuomioistuinvirastolle.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 12 §:n 3 momenttiin viitaten saatan tässä päätöksessä esittämäni havainnot myös lakivaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan tietoon, joissa parhaillaan käsitellään turvatarkastuslain muuttamista koskevaa edellä mainittua hallituksen esitystä.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.